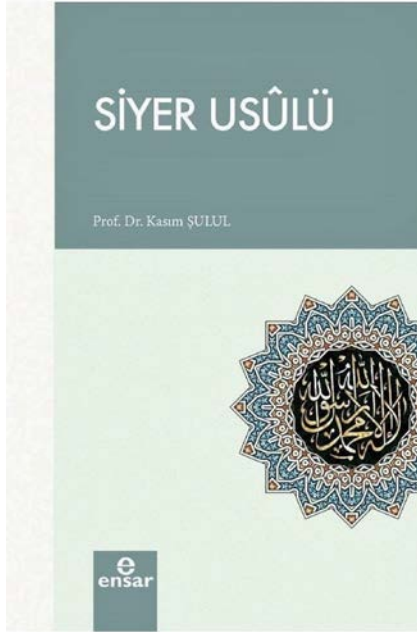

Siyer Usûlü

Kasım Şulul, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019, 416 sayfa.

ÖMER FARUK DOĞANGÜL*

Siyer usulü alanı, akademik bir disiplin olarak kaynakları, konuları, problematiği, çerçevesi gibi temel hususlardaki belirsizliğini sürdürmektedir. Bu genel hatlarda henüz ortak bir kabulün var olmayışı konu hakkında çalışanları ilgili noktalarda uzun zamandır meşgul etmektedir. Zira bu alanın İslâmî ilimler dâhilinde klasik dönemde bir disiplin olarak teşekkül etmemesi ve çoğunluk itibarıyla hadis usûlüne mahkûm oluşu, bahsi geçen temel hususlarda var olan ve bugüne intikal eden

* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, omerfarukdogangul@gmail.com

eksikliklerin temel sebeplerinden biri olmuştur. İlmî disiplinlerin dönemin ihtiyaçları doğrultusunda oluştuğu göz önüne alınırsa, siyer usûlünün niçin klasik dönemde ortaya çıkmadığı anlaşılabilir. Bu mada siyer ilmi, batıda gelişen ve Hz. Peygamberin doğrudan şahsına ve fiillerine odaklanan çalışmalar sâikiyle İslâm dünyasında ilk defa XX. yüzyılın başında Osmanlı medreselerinde bir ders olarak okutulmaya başlanmış ve Hz. Peygamberi “müslümanca” anlatma misyonunu üstlenmiştir. Modern dönemdeki bu yeni durum ise haliyle ilgili alanda bir disipline ihtiyaç duyulmasına sebebiyet vermiştir. Günümüzde halen devam eden bu ihtiyacı karşılamaya yönelik çabalar bu sebeple artmaya başlamış ve konuyla alakalı farklı eserlere de sahip olan Kasım Şulul, *Siyer Usûlü* adlı çalışmasıyla bu çabaların önemli örneklerinden birini ortaya koymuştur.

Elimizdeki eser, “Giriş”, üç bölüm, “Sonuç” ve “Kaynaklar” kısımlarından oluşmaktadır. Müellif, Önsöz’de siyer usûlü ve siyer ilminin farklı konuları hakkında çok sayıda eserin var olması sebebiyle bu ilmin tarifi ve usûlü hakkında bir teklifte bulunmanın zorluğuna işaret eder. Fakat diğer taraftan alan üzerine harcadığı uzun mesainin bu çalışmayı netice verdiğini belirterek bu eseri ortaya koymadaki meşakkati ihsas ettirir. Bu kısımda çalışmanın yapısı, çerçevesi ve amacı gibi bazı temel hususlar zikredilmiştir. Ancak hedef olarak “siyere bir ilim olarak hizmet” ifadesine rağmen çalışmanın temelde hangi soruna odaklandığı açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Diğer taraftan yazarın siyer araştırmalarında İslâm ilim geleneğinin dil, usûl ve kaynaklarının esas alınması gereği ve aksi takdirde siyerin “günümüzde olduğu gibi, sabitesi, hakikati ve referansı olmayan; temelsiz ve genellemelerle oluşturulmuş bir kurguya dönüşeceği” vurgusu, eserin temel merciinin İslâmî gelenek olacağını göstermektedir. Ancak klasik İslâmî gelenekte bu yapının nasıl bir mahiyet arz ettiği ve buna göre çalışmada esas alınacak usulün nasıl olacağı ise maalesef açıkça ortaya koyulmamıştır.

“Giriş” kısmı “Terimler” isimli alternatif bir başlığa daha sahiptir. Burada “Siyer ve Usûlü” isimli ilk alt başlık, siyere dair temel tanımlar ve terimlerin ele alındığı bir bölümü oluşturmaktadır. Ancak eserin geneline hâkim olan bir yapı olmak üzere burada tasniflemelerin neye göre ve niçin yapıldığı okuyucu açısından muallakta kalabilmektedir.

Örneğin “es-Siyer ve'l-Megâzî Tabiri” kısmı, yarım sayfalık bir içeriğe sahip olup Siyer ve Meğâzî kullanımının verildiği birkaç örnek dışında konuyla ilgili herhangi bir malumat içermemektedir. Buna rağmen bu kısmın niçin ayrı bir başlık altında ele alındığı noktasında okuyucuda bazı soru işaretleri oluşmaktadır. Diğer taraftan “Usûlü'l-fıkıh Tamlamasının Geçirdiği Aşamalar” başlığında olduğu gibi, yalnızca “usûlü's-siyer” tamlaması için irtibat kurulması adına ayrı bir başlık altında böyle bir kısmın oluşturulması, okuyucu açısından konunun dağılmasına sebep olmaktadır. Önemli bir nokta olarak, bu kısımda kullanılan malumatın metnin akışı içerisinde düzenli olarak verilmediği ve malzemenin çelişki oluşturabilecek şekilde farklı değerlendirmelere konu olduğu ifade edilmelidir. Söz gelimi siyer ve siyer usulünün tanımıyla alakalı farklı ifadeler, konu hakkındaki fikri netleştirmekten ziyade zihnin daha fazla karışmasına sebep olmaktadır. (farklı siyer tanımları: s. 41, 42, 45, 46) “Giriş” kısmının “Peygamberlik (Risâlet-Nübüvvet)” ismindeki ikinci alt başlığı adeta bir akâid metnini andırmaktadır. Bu kısımda yer alan “Peygamberlerin Nitelikleri”, “Vahiy” ve “İnzal” gibi başlıkların siyer ilmiyle alakası dolaylı olarak kurulabilse de bu kadar temel meselelerin/kavramların konu edilmesinin alan dışından okuyucu için bile zait olduğu söylenebilir.

Eserin birinci bölümü “Kaynaklar” adını taşımaktadır. Siyer ilminin kaynaklarının ele alındığı bu bölümün ilk alt başlığı olan “Siyeri Teşkil Eden Bilgilerin Tespiti” kısmında Kur'an'ın, hadislerin ve diğer rivayetlerin kayıt altına alınış yöntemlerine ve bu konuda tarih boyunca gösterilen tutumlara değinilmiştir. Burada özellikle hadis ve sahâbe rivayetlerinin yazılı kaynaklara dayalı olduğuna dair malzemeler bir araya getirilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Meselâ müellife göre sahâbe rivayeti, Kâfiyecî'nin tasnif ettiği tarih yazım usulünün beş şekilden ikisine denk düşmektedir. Bunlar *müşahede* ile *ilim-yakîn* isimleri verilen ve modern tarih usulünde gözlem ve hatıra kapsamına girebilecek malzemelerdir. Yazar, bunlara örnek mahiyetinde beş rivayet zikreder ve ardından *Câmiu's-Sahîh*'ten seçtiği bir hadisi, senedi ve ravilerinin biyografileri bağlamında incelemeye alır. Bu şekilde siyer usulünde rivayetin kullanımına dair bir örneklem sunulmuş olur. Fakat ortaya koyulan bu yöntem esas itibarıyla metinde netleştirilmediğinden

okuyucu bu değerlendirmelerin hangi bağlamda yapıldığını kaçırabilmektedir. “Ahmed b. Hanbel’in Üç Şeyin Aslı Yoktur Sözü” alt başlığında ise, Siyer-Meğâzî ilmini ilgilendiren mürsel haberlerin ikiye ayrıldığı bilgisi, usûle dair önemli bir bilgi olmasına rağmen belli bir sistematik üzerinden bu bilginin yeri tespit edilmeyerek metnin genel akışının bozulması pahasına bu kısma eklenmiş gibi görünmektedir. “Siyerin Kaynakları” adlı ikinci alt başlıkta Kur’an, İslâmî rivayet ve kalıntılar ana ayrımlarında on dört kaynak türü ve bunlara dair eserler zikredilmiştir. Burada, örneğin hadisin sözlük ve terim anlamlarına ayrılan iki sayfalık bir kısımla, ele alınan konudan ciddi manada sapılması söz konusudur. “Siyer ve Sahabe Biyografileri” alt başlığında bulunan “Sahâbe İhtilâfları” ya da “Sahâbeyi Sıradanlaştırmak” kısımlarında olduğu gibi siyer usulü açısından sorunlu görülen bazı noktalarda yazar, kendi tercihini ortaya koymak üzere bu hususlara değinmiştir. Oysaki öncelikle ilgili başlıklarda zikredilen hususların bir problem olarak ele alınmasının sebepleri ve bir usul kitabında bu konulara ayrılacak yerin tespiti meselesinin açıklığa kavuşturulması daha elzem bir mesele olarak karşımızda durmaktadır.

İkinci bölüm “Meseleler” başlığını taşımaktadır. Siyer’e dair bazı meselelerin ele alındığı bu bölümün “İlimler Tasnifinde Siyerin Yeri” alt başlığında siyer ilmi, dini ve nakli bir ilim olarak hadisin; Hz. Peygamberin hayatını teşkil eden olayları aktarması yönüyle de İslâm tarihinin bir şubesi olarak nitelenmiştir. “Siyer ve Dini İlimler” başlığında ise, İslâm ulemasının nakli ve şer‘î ilimleri kemal noktasına taşıdıkları ve bu birikimi dikkate almayan çalışmaların ise eksik, yüzeysel ve hatalı olmaya mahkûm oldukları şeklinde dikkat çekici bir ifade yer almıştır. (s. 250) “Siyer Rivayetleri ve Fıkhü’s-Sîre” kısmında müellif, Fıkhü’s-Sîre istilahının karşılığı olan ilmi faaliyetin yeni bir şey olmadığı tespitini yapmaktadır. Bunun yanında çağdaş eserlerden aynı isimle ortaya konulan çalışmaların ise “dil-din yöntem ilimleri dikkate alınmaksızın keyfi-serbest biçimde kalem oynatılan, ilgi çekmek üzere yazılmış eserler” olduğu ifade edilir. “Siyerci-Kaynak İlişkisi” alt başlığında yazar, hadisçi-kaynak ve tarihçi-kaynak ilişkisini belirleyen usullerin siyerçi-kaynak ilişkisi için de aynen geçerli olduğunu ifade etmiş ve siyerin bunlardan ayrıldığı noktanın yalnızca Hz. Peygamberin hayatını merke-

ze alması olduğunu vurgulamıştır. Fakat müellifin, bu tanımıyla ilgili disiplinlerin usullerini aktarmak dışında yeni olan neyi ortaya koyduğu sorusu okuyucu açısından cevaplandırılmamaktadır. Bu bağlamda metinde sıralanan bazı ilkelerin ise hayli genel geçer olduğu ve bunların diğer tüm İslâmî ilimlerin araştırmacıları için gerekli olan ilkelerden farklı olmadığı ifade edilebilir. (s. 256-264) “Siyer ve Mucize” alt başlığında ise bir mesele olarak Hz. Peygamberin mucizelere sahip olup olmaması ele alınmıştır. Buna göre Kur’an’da diğer peygamberlere verildiği kesin olarak bildirilen mucizenin, Hz. Peygamber için de geçerli olduğunun mütevâtir haberlerle sabit olduğu vurgulanır. Ancak burada Hz. Peygamberin nübüvvet delilleri olarak verilen uzunca tafsilatın niçin ve hangi bağlamda yer aldığı sorusu da okuyucunun zihnini meşgul eden noktalardan biri olarak yerini almaktadır.

“Yardımcı İlimler” ismini taşıyan üçüncü ve son bölümde siyer usûlü yazımında kullanılan yardımcı disiplinlerin hangileri olduğu ve bunların mahiyetleriyle beraber siyere katkılarının ne olduğu üzerinde durulmaktadır. “Dil ve İstilah Lügatleri” alt başlığında istilah lügatleri çerçevesinde zikredilen dil, hadis ve coğrafya eserleri; ansiklopedik eserler çerçevesinde zikredilen tabakât, ensâb, ricâl, terâcîm, meâcîm, vefeyât gibi eserler siyer araştırmalarının yardımcı kaynakları olarak zikredilmiştir. “Siyer ve Coğrafya” alt başlığında ise İslâm coğrafya kaynaklarının kelime iştikak bilgileri, örf-adet, iktisat, mimari, nesep gibi konularda muhtelif verilere yer vermesi dolayısıyla ne derece önemli olduğu vurgulanır. “Siyer ve Takvim” alt başlığı ise bu bölümün en geniş kısmıdır. Her ne kadar daha çok takvimlerin türleri, Câhiliye devrinde kullanılan takvim vs. üzerinde durulup bunların siyer ilmiyle ilişkisi çok sınırlı kalsa da bu kısmın, siyer kaynaklarında aynı olaya verilen farklı tarihlerin çözümlenmesi hususunda önemli bilgiler içerdiği ifade edilmelidir.

Yazar, “Sonuç” kısmında İslâm kaynaklarının sağlamlığı, çeşitliliği, bolluğu ve etkisinin yapıcı sürekliliği sayesinde Hz. Peygamberin hayatının bugüne nazaran dün gibi olduğunu vurgulamaktadır. Bu kısımda esasen İslâm ulemasının siyer eseri kaleme alırken uyguladığı ilke ve yöntemlerin tespitine gayret gösterildiği dolaylı olarak ifade edilmiştir. Bunun ardından eserin önemli noktalarına dair genel bir özeti sunul-

muştur.

Çalışmanın gerek metin içerisinde gerek dipnotlarda fazlasıyla konu dışı ayrıntı içerdiği ifade edilmelidir. Özellikle dipnotlarda verilen tafsilat, hem konu haricindeki açıklamalarla eserin orantısız şekilde genişlemesine hem de okuyucu açısından ele alınan konudan uzaklaşılmasına sebebiyet vermektedir. Diğer taraftan eserde geleneksel usul anlayışının dışında farklı bir yöntemin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Fakat bu yöntemin nasıl oluştuğuna ilişkin verilen örnekler ise muğlak kalmaktadır. Müellif, siyer ilmini temelde hadis ilminin bir şubesi olarak kabul etmekte olduğundan, hadis ilmine ait problemleri, konusu olmamasına rağmen siyer ilmine taşımaktadır. Ayrıca yazarın problematik olarak ele aldığı başlıklarda çoğunlukla klasik tarih usulü kitaplarından örnek alışı, bugün için yazılacak bir siyer eseri adına ele alınması gereken sorunlardan bir kısmını gözden kaçırmasına sebebiyet vermiştir. Zira siyer usulüne dair gündemde olan temel sorunlardan bazıları üzerinde kanaat belirtmek üzere uzunca durulurken siyerin nasıl ele alınacağı ya da hangi kaynakların temel olarak kullanılacağı gibi soruların cevaplarına yeterince yer verilmediği görülmektedir. Netice itibariyle konu hakkında farklı çalışma ve çevirilere sahip olan yazarın, alanda uzun zamandır var olan usule dair eksikliği giderme yönündeki bu adımının özellikle kullandığı bibliyografya ve malumat zenginliği açısından ciddi bir öneme sahip olduğu hususu da teslim edilmesi gereken bir hakikattir.